

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Коляди Наталії Миколаївни
на дисертацію **Роздимахи Євгенія Анатолійовича**
«Неформальні рухи як соціокультурне середовище молоді
(50-ті рр. ХХ – початок ХХІ століття)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 231 Соціальна робота

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Своєрідність сучасного етапу розвитку суспільства, суперечність соціальних відносин, недостатня увага до соціального розвитку молоді – все це вимагає глибокого переосмислення функцій інститутів соціалізації, з-поміж яких особливе місце займає молодіжний рух.

Важливим методологічним підходом до пізнання молодіжного руху як соціокультурного середовища, соціально-педагогічного явища стало наукове осмислення чинників його виникнення, історії становлення і розвитку. Молодіжний рух став помітним соціокультурним явищем у багатьох країнах світу, що не лише відображало тенденції суспільного розвитку, а стало значним стимулом розвитку науки і практики виховання.

Істинне новаторство у будь-якій справі, особливо у такій складній, як соціальне виховання, можливе лише на міцному науковому фундаменті, за умови критичного використання досвіду минулого, ознайомлення з яким убезпечує від зайвих захоплень та помилок, від відкриття давно відкритого, натомість забезпечує його прогностичність.

У контексті означеного не викликає заперечень актуальність наукової проблеми генези неформальних рухів як соціокультурного середовища молоді у 50-тих рр. ХХ – на початку ХХІ століття.

Обґрунтовуючи актуальність обраної наукової проблеми автором визначено низку суперечностей між:

– зростанням ролі неформального молодіжного руху в більш активній суспільній діяльності та недостатньою увагою науковців до його вивчення, узагальнення й творчого використання в сучасних умовах;

– вимогами сьогодення щодо необхідності та доцільності вивчення неформальних рухів як соціокультурного середовища молоді та недостатнім використанням потенційних можливостей суспільства і його виховних інститутів;

– активним прагненням неформальної молоді до самореалізації у творчості, удосконаленні, досягненні гармонії з оточенням і відсутністю необхідних умов, можливостей та механізму залучення до цього процесу.

У контексті означеного вище актуальність і значимість дисертаційної роботи «Неформальні рухи як соціокультурне середовище молоді (50-ті рр. ХХ – початок ХХІ століття)» не викликає сумніву.

Важливо відзначити, що дисертація виконана відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» за темою «Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з різними категоріями населення» (державний реєстраційний номер 0115U003305).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертантом:

– розкрито сутність та надано змістову характеристику ключових понять дослідження;

– схарактеризовано неформальні рухи молоді як об'єкт соціально-педагогічного вивчення;

– визначено особливості соціокультурного середовища неформальних рухів молоді;

– обґрунтовано історичну періодизацію та виявлено основні тенденції розвитку неформальних рухів як соціокультурного середовища молоді в 50-ті рр. ХХ – на початку ХХІ століття.

Нові факти, одержані здобувачем. Дисертація Є. А. Роздимахи є комплексним дослідженням, у якому вперше на основі цілісного системного аналізу архівних й опублікованих наукових джерел запропоновано нове розв'язання проблеми генези неформальних рухів як соціокультурного середовища молоді в 50-ті рр. ХХ – на початку ХХІ століття в контексті соціально-педагогічного та історико-педагогічного дискурсів;

– визначено періодизацію розвитку неформальних рухів молоді в єдності 4 етапів;

– виявлено тенденції розвитку неформальних рухів з позиції впливу на соціалізацію й соціальне виховання молодого покоління, які спостерігаються на кожному з етапів;

– уточнено понятійно-категоріальний апарат, зокрема: сутність понять «молодь», «молодіжні рухи», «неформальні рухи молоді», «молодіжна субкультура», «соціокультурне середовище»;

– набули подальшого розвитку наукові підходи до визначення соціально-історичних та педагогічних чинників розвитку неформальних рухів як соціокультурного середовища молоді;

– до наукового обігу введено невідомі та маловідомі архівні документи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації Є. А. Роздимахи та змісту публікацій дисертанта дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Дисертантом опрацьовано значний масив наукових джерел (280 найменувань, із них 31 – іноземною мовою, 12 – архівні джерела), на підставі розгляду яких сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною теоретико-

методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота Є. А. Роздимахи містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання.

Матеріали дослідження впроваджено в освітній процес ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка № 68-20-252/1 від 19.05.2020 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 1203 від 22.04.2020 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 73 від 26.04.2020 р.), Херсонського державного університету (довідка № 01.29/1549 від 20.10.2020 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення й висновки дослідження можуть бути використані під час розв'язання наукових завдань при обґрунтуванні соціально-педагогічної концепції діяльності неформальних структур у нових соціокультурних умовах.

Здобуті результати можуть бути використані в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти та закладів вищої освіти при підготовці наукових доповідей, повідомлень, виступів на наукових конференціях та семінарах, курсах підвищення кваліфікації, для організації науково-дослідної роботи студентів, магістрантів, аспірантів; при розробки навчально-методичних посібників і рекомендацій, освітніх програм, нормативних і варіативних дисциплін та спецкурсів; соціальними педагогами, соціальними працівниками, практичними психологами із соціального захисту прав молоді в процесі розробки й реалізації молодіжних програм, виховних акцій і заходів.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертант на достатньому науковому рівні обґрунтував вибір теми, її актуальність, визначив мету, завдання, об'єкт, предмет, аргументував використання обраних методів дослідження.

У вступі автор переконливо обґрунтував актуальність проблеми та науковий апарат дослідження; розкрив практичне значення одержаних результатів; надав інформацію щодо впровадження і апробації результатів дослідження.

У контексті історико-педагогічного спрямування дослідження заслуговує на увагу джерельна база дослідження, а саме: законодавчі акти, архівні документи і матеріали (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (м. Київ), Центральний державний архів громадських об'єднань України (м. Київ), Центральний державний історичний архів (м. Київ); наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених з проблем історії становлення, змісту й тенденцій розвитку неформальних рухів, соціальної і соціально-педагогічної роботи з різними категоріями молодіжних субкультур (Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського, Національна історична бібліотека України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого).

У першому розділі – «Теоретичні засади дослідження неформальних рухів як соціокультурного середовища молоді (50-ті рр. ХХ – початок ХХІ століття)» – автором проаналізовано змістові характеристики ключових понять «молодь», «молодіжні рухи», «неформальні рухи молоді», «молодіжна субкультура» в науковому просторі й на основі цього визначено сутність поняття «молодіжний рух» як форми організованої діяльності молоді, якій властиві відносна самостійність, специфічність та ефективність різних видів впливу на процес соціалізації й соціального виховання цієї категорії молоді, щодо досягнення спільних цілей і зміцнення відносин між членами молодіжної групи.

Унаслідок наукового пошуку автором встановлено, що неформальні рухи молоді як об'єкт соціально-педагогічного вивчення характеризуються своїм соціальним змістом, сукупністю відносин, способом поведінки, стилем життя. Через те, що перебувають вони поза увагою соціальних інституцій (неможливість самореалізації в сім'ї, школі, ЗВО чи громадських організаціях), необхідно посилення соціально-педагогічної роботи з членами неформальних рухів, налагодження механізмів взаємодії їх із суспільством, у рамках якої неформальна молодь не лише проходить соціалізацію, але й самореалізується. Відтак, ми розглядаємо соціалізацію молоді неформальних рухів як процес засвоєння соціального досвіду, у процесі якого неформальна молодь самовдосконалюється, розкриваючи специфічність ціннісних орієнтацій і способу життя в соціумі, вибірково приймаючи у свою систему поведінки ті норми, які прийняті в суспільстві.

У дослідженні доведено, що соціокультурне середовище більшості неформальних рухів є складним і багаторівневим феноменом. У ньому можуть поєднуватись експресивність, емоційність, яскравий творчий стиль і визначений соціальний напрям. Неформальні рухи молоді зазвичай залежно від реалізації власного інтересу, об'єкта уваги й аналізу довкілля створюють власне середовище. Особливості побудови соціокультурного середовища в неформальному русі пов'язані з їхнім культурним і ментальним інтересом та обраною діяльністю, пізнанням, а часто і творчістю. Будучи в рамках своєї групи і рухаючись у руслі бажаної соціалізації, кожен неформал у своїй діяльності певним чином залежить від групи й соціуму. Соціальне тут впливає на культурне, спрямовуючи його залежно від культурної специфіки, специфіки ментальності. Соціальне певним чином формує культурне, а культурне – соціальне.

У другому розділі – «Практичні аспекти діяльності неформальних рухів як соціокультурного середовища молоді (50-ті рр. ХХ – початок ХХІ століття)» – на основі міждисциплінарного аналізу проблеми, урахування соціально-педагогічного характеру дослідження, застосування принципів

історизму, об'єктивності, системності, комплексності, конкретності, цілісності обґрунтовано й досліджено процеси та передумови становлення неформальних рухів як соціокультурного середовища молоді, здійснено історичну періодизацію основних етапів їхнього розвитку, виявлено тенденції їхнього розвитку з позиції впливу на соціалізацію й соціальне виховання молодого покоління, які спостерігаються на кожному з етапів.

Автором встановлено, що процес формування й розвитку неформальних рухів молоді в 50-ті рр. ХХ – на початку ХХІ століття пройшов 4 етапи: 1-й етап (50-ті рр. – 60-х рр. ХХ століття) – становлення неформальних рухів молоді як самодіяльного соціально-педагогічного явища; 2-й етап (70-ті рр. ХХ століття) – поширення неформальних рухів як чинника соціального виховання молоді; 3-й етап (80-ті рр. ХХ століття) – активізація неформальних рухів молоді в нових соціально-політичних умовах; 4-й етап (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ століття) – трансформація неформальних рухів молоді в контексті політики соціального виховання.

Заслуговують на увагу визначені автором основні тенденції розвитку неформальних рухів молоді. Зокрема, у 90-ті рр. ХХ століття – на початку ХХІ століття у зв'язку з посиленням процесів інтернаціоналізації, глобалізації та інформатизації суспільства трансформація неформальних рухів характеризується такими світовими тенденціями: субкультурна диференціація, мультикультуралізація, дезінтегрування єдності ієрархічних доміантних цінностей, створення великої кількості фрагментованих форм культурної ідентичності й самовираження. На рівні українського суспільства: опора на цінності, які відповідають соціокультурній реальності постіндустріального суспільства, толерантність до наявних норм і моделей поведінки, перехід до віртуальної галузі, перехід від споживання до споглядання; формування єдиного глобального простору молодіжного неформального руху.

Отже, дисертаційна робота Є. А. Роздимахи за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням, в якому вперше на основі цілісного системного аналізу архівних й опублікованих наукових джерел

запропоновано нове розв'язання проблеми генези неформальних рухів як соціокультурного середовища молоді у 50-ті рр. ХХ – на початку ХХІ століття в контексті соціально-педагогічного та історико-педагогічного дискурсів.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Автором належним чином обґрунтовано суперечності між зростанням ролі неформального молодіжного руху в більш активній суспільній діяльності та недостатньою увагою науковців до його вивчення, узагальнення й творчого використання в сучасних умовах; вимогами сьогодення щодо необхідності та доцільності вивчення неформальних рухів як соціокультурного середовища молоді та недостатнім використанням потенційних можливостей суспільства і його виховних інститутів. Тому, на нашу думку, у вступі при обґрунтуванні актуальності наукової проблеми потребує підсилення визначення специфіки 50-тих рр. ХХ – початку ХХІ століття як досліджуваного періоду, що характеризується теоретико-методологічними особливостями розвитку й становлення неформальних рухів як соціокультурного середовища молоді.

2. У вступі при обґрунтуванні актуальності наукової проблеми (с. 20-21 дисертації) автор опирається на низку міжнародних та державних нормативно-правових актів – законів України, концепцій, постанов тощо. На нашу думку, до запропонованого переліку необхідно додати такі, як Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки, Стратегія розвитку державної молодіжної політики до 2030 року, проект Закону України «Про молодь» (2015).

3. Заслуговує на увагу практичне значення одержаних результатів, яке полягає в тому, що теоретичні положення й висновки дослідження можуть бути використані під час розв'язання наукових завдань при обґрунтуванні соціально-педагогічної концепції діяльності неформальних структур у нових

соціокультурних умовах; в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти та закладів вищої освіти; при розробці навчально-методичних посібників і рекомендацій, освітніх програм, нормативних і варіативних дисциплін та спецкурсів; соціальними педагогами, соціальними працівниками, практичними психологами із соціального захисту прав молоді у процесі розробки й реалізації молодіжних програм, виховних акцій і заходів.

Однак, при обґрунтуванні практичного значення дослідження потребують конкретизації результати дослідження, які вже впроваджено в освітню практику (насамперед, при розробці освітніх програм, нормативних і варіативних дисциплін тощо).

4. На нашу думку, потребує конкретизації використання результатів дослідження у практиці закладів вищої освіти, зокрема, на рівні формальної освіти, неформальної освіти, молодіжної роботи тощо.

5. Наукові результати дослідження, зокрема, розкрита генеза становлення й розвитку неформальних рухів як соціокультурного середовища молоді, запропонована періодизація розвитку неформальних рухів молоді, а також маловідомі факти про теоретичні, методичні особливості організації досліджуваного процесу, які вперше уведені в науковий обіг, можуть стати цінним матеріалом для авторської монографії.

Проте висловлені зауваження не впливають на позитивне враження від дисертації в цілому та не знижують її цінність.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Відзначаємо значний перелік авторських публікацій, а саме: 13 одноосібних наукових праць, з них: 4 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, 8 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. На основі аналізу змісту публікацій Є. А. Роздимахи можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії».

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Неформальні рухи як соціокультурне середовище молоді (50-ті рр. XX – початок XXI століття)» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог щодо оформлення дисертації» (zareestrovano в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023), та пп. 9–18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6.03.2019 р. за № 167), а її автор Роздимаха Євгеній Анатолійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота.

Офіційний опонент –
професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
доктор педагогічних наук, професор

Н. М. Коляда

Ректор

О. І. Безлюдний